

A párbeszéd kultúrájának gyakorlati filozófiája

BORSOS SZABOLCS

1971-ben született Marosvásárhelyen. Filozófus, mentálhigiénés szakember, doktori disszertációjának címe: *A perszonalizmus mint az önismeret filozófiája* (2001, Kolozsvár), a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Gimnáziumban társadalomtudományokat tanít. 2003-ban megkapta az MTA Pedagógus Kutatói Pályadíját, 2012-ben pedig a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége által alapított Apáczai Csere János díjat. Kutatási területe a gyakorlati filozófia, ezen belül a kudarc és a kreativitás.

Képesek vagyunk-e arra, hogy önmagunkat kívülről szemléljük? Azt a kultúrát, amely a görög és a zsidó-keresztény hitvilágot jelenti? Lehetőség szerint jó lenne megőrizni a párbeszéd érthető hangnemét, amely segíti a kommunikációt, ugyanakkor fogalomalkotásra is el kell szánnunk magunkat, mert régen elfelejtett érzelmek és összefüggések, emlékek „jöhetnek elő”, amelyeket újra meg kell neveznünk. (Nincs fogalmi belátásunk a forrásról!)

Továbbá kihívást jelenthet a kommunikációs partner kiléte is. Amikor tanúságot teszünk a keresztény hitben rejlő lehetőségekről, akkor elsősorban tisztáznunk kell saját létezésünk paramétereit. Szociológiai szempontból tükrözni kell azokat a vonatkozásokat, amelyek empirikus adatokra támaszkodva beszélnek kultúránk mikéntjéről, más kultúrákkal való együttélési lehetőségekről. Ebben a tekintetben kisebbség-szociológiai szempontok kerülnek előtérbe, amelyek ugyanakkor nem jelentenek zsugorodást vagy negatív irányultságot, látni fogjuk ugyanis, hogy nem vagyunk egyedül és a megújulásra, identitásra vonatkozó kijelentéseink általános érvényűek. Beszélünk kell egy második, spirituális oldalról is, egy olyan ideológiai szempontról, amely ugyan nem kézzel fogható, de a háttérben és hatásaiban tetten érhető. „Titkos” tanítások többféle, megtévesztő köntösben mutatkoznak napjainkban, és kétségbeejtő, hogy milyen sokan lépne is mennek. Az ilyen kísérletek önmegváltást ígérnek, ami alapvetően csalás, erre a kereszténységnek rá kell mutatnia.

A továbbiakban szem előtt kell tartanunk, hogy a kereszténység nem azonosulhat az empiriával és nem válhat eggyé semmiféle ezotériával. Filozófiai szempontból világképe kötődik Platónhoz, a gyakorlati élet területén naprakész információkat nyújt egy olyan könyvből, amelynek hermeneutikája folyamatos inspirációs kellék, és ez a Biblia. Jézus Krisztus személyétől nem vonatkoztathatunk el. Ő számunkra állandóság, egyszerűség, emberi méltóságunk alapja.

**Az alapkérdés:
a 21. század Európá-
jában mit kezdhetünk a
kereszténységgel?**

Olyan világ ez, ahol az utcán, a média különféle csatornáin minden, ami igaz, éppen úgy hamisnak is mondható. A gazdasági világválság háttérben is ez a viszonylagosság húzódik meg. Kétségkívül az erkölcsi élet is válságban van, a család fogalma is többértelművé vált. Amúgy könnyen lehet, hogy különféle technikákkal, magyarázatokkal és relativizmusokkal tovább bonyolítanánk életünket, de 2001. szeptember

11-e óta komolyan kell vennünk egy olyan kommunikációs partnert, akit eddig észre sem vettünk, akivel eddig nem számoltunk. Ez a kommunikációs partner itt van Európában is, hitvilága azonban távoli és számunkra idegen. A muzulmán vallás követőiről van szó, és egy olyan jelenségről, melyet nem lehet figyelmen kívül hagyni. Ennek az idegen kommunikációs partnernek hitelesen kellene bemutatkoznunk, de nehéz helyzetben vagyunk, mert mit is mondhatnánk magunkról? A sokat emlegetett szekularizáció fogalma már évtizedek óta jó magyarázat arra, hogy miért nem „működik” a kereszténység. Az elvilágiasodás egyben az egymástól való elidegenedéshez vezetett. Ezt a jelenséget már a 20. század első felében jól leírták a fenomenológia eszközeivel, mindez szinte kötelező olvasmány (Schütz) a szociológián belül. Hogyan közelíthetjük meg tehát ezt a jelenlegi állapotot, amikor egy nemzetben belül is szinte feloldhatatlannak látszó ellentétek alakulnak ki? Előfordulhat az, hogy alapvető létérdekeit nem ismeri fel egy közösség, abban az esetben, ha olyan destrukciós folyamatok indulnak be, amelyek az emberi gondolkodásra is hatással lehetnek. Nem tudjuk pontosan, hogy mit jelent a multikulturalizmus, de a különféle nemzetiségű emberek közösségi rendeződése okozhat megrendülést, még akkor is, ha nem ismerjük pontosan ennek mértékét.

A keresztény kultúra alapjai

Az „Ora et labora!” felhívás két olyan emberi tevékenységet jelöl, amelynek gyakorlata ma már nem tekinthető egyértelmű cselekvésnek. Valami egységes rend, szempont megszakadt, megszűnt létezni, és ezáltal ellentmondások jöttek létre. Az európai ember eltávolodott ezektől az alapoktól, ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy egyértelmű igényt fogalmaz meg a kultúra funkciói iránt. Az első ellentmondás itt húzódik meg: egyrészt fontos a ma emberének a funkció, ugyanakkor szinte semmit sem tud a gyökerekről, a forrásról, sőt mindezek aktualitásáról nem is akar tudomást szerezni.

Annyira elszakadtunk a szent fogalmától, hogy manapság ha valaki kimondja, akkor néhány másodpercen belül magyarázkodnia kell: pontosítani, hogy mire is gondolt. Megszűntek a természetes keresztény szimbolikához köthető egyértelmű kijelentések.

Melyek is lennének a kultúra funkciói, amelyekre igényt tartunk? Mire jó ez a kultúra? A bencések az életre voksoltak, az imádságra és a munkára, mint a létezés artikulációira. Ennélfogva minden egyes funkció az egészségről szól alapvetően, lelki és testi értelemben egyaránt: az *adaptációs*, a *szocializációs*, a *közösség reprodukciós* funkciója, illetve a *kommunikációs* funkció.

Az adaptáció

Mit jelentett ez valamikor? Elsősorban azt, hogy kisebb-nagyobb közösségek biztosíthatták a maguk számára a túlélést és ezáltal gyarapodhattak. Ez olyan erős késztetést jelentett, hogy minden mást megelőzött, aki pedig valamilyen okból ennek ellentmondott, azt kiközösítették. Mindent túl kellett élni, mindenről kellett gondoskodni és *főleg gondolkodni a holnapról, amelynek ösztönalapját adta az adaptáció.*

Mit jelent mindez ma? Az adaptáció úgy tűnik, hogy felzárkózást jelent az ellentmondás elfogadásához és ahhoz a hamis szabadságotlethez, hogy bármit megtehetünk büntetés nélkül. Napjainkban ez a fogalom a teljes félreértés jegyeit hordozza, olyasmire irányul, ami inkább az élet ellen szól és a bizonytalanságot sugallja. Az ember menekül az élet elől, saját maga által létrehozott mesterseges mennyországok felé: alkoholizmus, drogfogyasztás és minden olyan mánia, amit racionális eszközökkel már nem tudunk a maga helyén kezelni. Valahogy elfeledkeztünk arról, hogy vannak bennünk olyan részek, amelyek szégyenfeltjai emberi létezésünknek, amelyeket azonban racionális eszközökkel, az akarat erejével és a jellem hatalmával uralni lehet.

A szocializáció

Mit jelentett ez valamikor? Normák és szimbólumok elsajátítását, azt az egyértelműséget, hogy például a lopás bűn és nem lehet kimagyarázni. Továbbá azt is jelentette, hogy van anyanyelvünk, és magyar, szlovák, román, szerb, horvát vagy szlovén szimbólumok, amelyek sajátosak ugyan, mégis egyetemes erőt képviselnek. Ezt a kettősséget komolyan kellene venni, mert ebben rejlik az identitás. Vissza kell térnünk ehhez a ponthoz és úgy kell megtennünk ezt az utat, hogy közben elfogadjuk a másik ugyanazon jogát erre a kettősségre, a sajátos-egyetemességre. Jogom van saját anyanyelvemen kifejezni azt a világot, ami a létezés legfőbb gyökereit jelenti. Ekképpen, ha mindkét pillér azonos módon jut érvényre, akkor a nemzetiségek között nincs konfliktus. Az egyetemesség vonatkozásában találkozhatnak a nemzetek, a sajátosság tekintetében pedig önmagukat határozhatják meg a közösségek, és a kettő között összhangnak kellene uralkodnia.

Mi van napjainkban? Ugyanaz az ellentmondás tolódik elénk, az előítéletek gyártásában, a hatalom és a veszteség árnyaiban. A szocializációval eljuthatunk a felnőttkorig, de a másik iránti tiszteletet nem vagyunk képesek gyakorolni, mert az önmagunkról alkotott kép túl homályos és ellentmondásokkal terhelt. Hogyan is gondolkodhatnánk a kölcsönösség értelmében, amikor előbb a másiktól várjuk a tiszteletet?

A közösség reprodukciós funkciója

Mit jelenthetett ez valamikor? Az értékek és szimbólumok bevésődését, megtartását és majdani továbbadását. Az identitásunknak csak akkor van értelme, ha az az érték, amit képviselünk, továbbörökíthető, és mindez a lehető legtermészetesebb úton és egyértelműen. Ide sorolható a beszélt nyelvünk, népi hagyományaink, életmódunk, szabadidő-felhasználásunk, életszínvonalunk, a családról alkotott képünk stb.

Mi van ma? Évtizedek óta, a huszadik század ötvenes éveitől kezdve módszeresen szembemennek Európában ezzel a funkcióval. A majdani érték-továbbadás a szekularizálódás csapdájába esett. A karrierépítés miatt a gyermekvállalás időpontja kitolódik, vagy hiábavaló vágy marad (ezt jelzi Európa előregedése).

Kommunikációs funkció

Régen azt jelentette ez a funkció, hogy bátran vállalhatjuk saját identitásunkat, értékeinket, és ezeket képviselhetjük a világban.

Ezek a funkciók egymáshoz kötődnek, így a kommunikáció révén derülhet ki, hogy pontosabban hol is tartunk a szocializációban és milyen mértékű az adaptációs készségünk. A kommunikációs funkció ugyanakkor partnerek létezését is feltételezi, olyan embereket, közösségeket, akik különböznek tőlünk. A legnagyobb probléma az volt, hogy ezek a partnerek juttatták el a keresztény kultúra hordozóit a kijózanító belátásra: önmagunk fényűző és jóléti világának *vége van*, és ugyanúgy *véget ért* az a racionális felsőbbrendűség is, ami technikailag igyekezett fenntartani ezt az élet-színvonalat.

Néhány dologra még reflektálnunk kell. Amikor az európai politikai elit nemrégiben megfogalmazta, hogy nincs multikulturális társadalom, akkor valójában a következő dolgot ismerte el: olyan multikulturális társadalom alakult ki Európában, amely racionális eszközökkel átláthatatlan, ezért jobb lenne, ha nem lenne. Évtizedeken keresztül nagyon sok pénzt fordítottak a multikulturalitás fogalmának tisztázására és tartalmi feltöltésére, esszét írtak diákokkal, hogy mit jelent a kulturális sokszínűség és a tolerancia. Mindez nem hozott megoldást, mivel a probléma gyökere nagyon mélyen húzódik. Van multikulturális társadalom, sőt igazán csak ez van. Működik, és nem tudjuk, hogyan.

Konkrét példa vizsgálata

Vegyünk egy olyan Kárpát-medencei várost, ahol ötven éve még valamilyen nemzeti kisebbség jelentette a többséget, mára pedig mindössze tíz százaléknyan vannak.

1. Adaptáció tekintetében a szűkülés, a többségi nemzetrészből kisebbségivé válás folyamatát tapasztalhatjuk, és ha végignézzük a Kárpát-medencét, akkor azt látjuk, hogy szinte minden közepes és nagyobb városban gyengülő és folyamatosan csökkenő adaptációval találkozunk. Nincs biológiai utánpótlás, ami eleve gátat szab bármilyen tervezésnek. Kinek épüljön bármi?

2. Szocializáció — a szűkülés, a létszámfogyás a saját anyanyelv vesztesét is magával hozta. Aggudalommal kérdezhetjük, hogy az értékek beépülése hogyan történik? Itt semmiféle átlátható, biztosító rendszer nem működik. (A felvilágosodás óta zajló, az észet istenítő liberális vonulat itt fedezte fel pedagógiai küldetését, amelyet azóta is több-kevesebb sikerrel folytat. A középszerűség diadalmasan felvonult, trónra kerülését ünnepelve. Ez a jelenség észlelhető immár több mint húsz esztendeje, amikor is közszereplőkké válnak olyan emberek, akik erre nem alkalmasak.) Ily módon válik a viszonylagosság és a rejtett ellentmondás bejáratott dologgá. A tolerancia kiüresített jel-szavával arra kényszerítenek teljes mértékben kiszolgáltatott gyermekeket, hogy silány, középszerű beidegződéseket, képeket fogadjanak el. Ebben az esetben nyilvánvaló az anyanyelvi kopás és az ebből fakadó identitás-vesztés. Ha már nincsenek gyerekek, akkor a szoci-

alizáció is csupán teoretikus. Ha skype-on keresztül tartja a kapcsolatot a szétszóródott család és elégséges a halvány kép, a töredező hang, akkor minden leegyszerűsödik, nincsen egymásból táplálkozó, egymást inspiráló, párbeszédre alapozó közös gondolkodás.

3. Reprodukció — ez a szektor a lehető legváltásosabb, mert veszteséggel terhelt és hiányos rendszert kellene továbbítani. De kiknek? Omladozó épületek, üres tantermek és egyre több temetés jelzi azt a vissza nem fordítható folyamatot, amely egy sajátos kultúra eltűnését jelenti. Ugyanez zajlik európai szinten a kereszténységgel.

4. Kommunikáció — hogyan lehet megjelenni bármilyen párbeszédben megfogyatkozva, megöregedve, elbizonytalanodó nyelvi képességekkel? A döbbenetes az, amikor nem veszik észre az érintettek (politikusok, közszereplők), hogy szánalmat vagy megbotránkozást keltenek, amikor belátás nélkül kommunikálnak hibát hibára halmozva.

Szinte nyugtázhatjuk, hogy a kultúra megélése egyfajta elidegenedést jelent, a racionalitás kritikai hangneme messze elúzi a bibliai képek és a hittanórák bárgyúnak feltüntetett hangulatát. Az urbanizációval együtt járó elvilágiasodás olyan mértékű elidegenedést jelent, amely állandó veszteséggel párosulva az európai embert kiszolgáltatott helyzetbe hozza. A folyamat vége: az emberi létezés megálázottsága. *Az ész istenítése az emberi méltóság tönkretételét eredményezi.*

A kommunikációs funkció gyakorlása közben derül ki, hogy a kereszténység képtelen egységes kultúráként mutatkozni, képtelen saját tanítását komolyan venni, képtelen saját Szentjét megvédeni.

Egységes kultúra hiánya

Itt nem a jogi vita érdekes az EU-alaptörvénye kapcsán, hanem a téma körül zajló huzavona, amelyből kiderült, hogy a felvilágosodás óta zajló, deizmuson alapuló világszemlélet szélsőséges diktatúrájával van dolgunk, amely látszólag türelmes, valójában agresszív és tartalom nélküli ideológia lett. Ennek a hálójában van minden, ami még kereszténynek mondható Európában.

Saját tanítás iránti hűtlenség

A muzulmán hitvilággal kapcsolatos kommunikációban a legnagyobb ellentmondás az abortusz társadalmi megítélésében kereshető. Mít jelenthet az, hogy egy kereszténynek mondott államban létrehoznak egy külön abortusz-törvényt, ami úgymond szabályozza ezt a dolgot. Alapvetően képmutatásnak látszik ez kívülről, ami nem védhető, még azzal a liberális gondolattal sem, hogy az állam és az egyház szétválasztása racionális szükségszerűség (volt). Sőt, a szituációs etika „megoldásai” sem viszik előre a keresztény álláspontot az élet értékéről. Az abortusz mellett néhány országban az eutanázia jogi szabályozása sem jelent párbeszédre alkalmas témakört. A muzulmán hitvilágban a társadalmi szabályozások és a vallási törvények között szinte azonososság van, miközben nálunk a keresztény erkölcs és a társadalmi szabályrendszer között elég sok az ellentét. Hiába gondoljuk azt, hogy nincs igaza a muzulmánoknak, ha ő saját vallási és világi törvényei kö-

zött egységet lát, hiszen meggyőződésében kettős megerősítés és ezáltal összhang van, ami erőt nyújt bármihez.

Saját Szenthez való viszonyulás

A kereszténység értelmének és lényegének középpontja Jézus Krisztus, aki mint második isteni személy megváltotta az emberiséget a bűn halálából és a világ végezetéig jelen van ott, ahol ketten-hárman összegyűlnek az Ő nevében. Azt mondhatjuk, hogy a keresztény egyházak mint intézmények hűségesen teljesítik a Szenthez való viszonyulásukat. Más a helyzet ugyanakkor a keresztény kultúrának nevezett világban, társadalmakban. Mi is történik itt valójában? Úgy tűnik, hogy ezen a ponton — a vizuális művészet területén — találtak olyan rést, amelyen keresztül betolakodhat a viszonylagosság, az ellentmondáosság különféle árnyalatban. Ezért történhetett meg, hogy az esztétika nevében Jézus Krisztus személye ellen vándorkiállítás szervezzenek. Ez olyan sűrített akció, amelyre nincs védekező mechanizmus, nincs válaszreakció. A keresztény egyházak tiltakozása újból sikertelennek bizonyult, a kommunikáció csatornáit nem érték el. Mit is tehetnénk, így a kommunikáció terén, amikor valami rossznak a következményeivel szembesülünk és az okaira nem találunk magyarázatot? Túl későre jutunk a problémához ahhoz, hogy elvonatkoztatott belátáshoz jussunk. Van-e még arra esélyünk, hogy tisztán és egyszerűen megfogalmazzuk a problémát és a megoldást?

A kereszténységnek világban betöltött szerepéről kellene néhány alapvető fogalmat megalkotni oly módon, hogy mindenki számára érthető legyen. Ennek többféle fakultációját gyakorolni kellene, mert több szinten is párbeszédre vagyunk ítélve. Így például szükség lenne dialógusra olyan mozgalmakkal, amelyek tudományos eszközök révén — a darwinizmussal szemben — jutottak el valamiféle értelmes tervezés gondolatához. A kapcsolat egyértelműsége adott Isten és ember között, mindössze tanúságot kellene tennünk erről, tudatosítva azt, hogy a médiát, a kommunikációt átszövi a *kapcsolat fogalmának ezeryni változata és mindegyikben valahol „jelen” van az, aki a létező*. Mert ki kell mondanunk, hogy a bencések mellett, kultúránk alapja az „ehje aser ehje”, azaz „vagyok, aki létezőként van”, tegyük hozzá, hogy számunkra (is) van.

Néhány alapgondolattal, mint technikai felkészültséggel újra kell építenünk saját kultúránkat és bizakodva kell önmagunk elé tekintenünk. Mit is jelenthet ez? *Elsősorban önismereti játékot és pedagógiát.*

1. Fontos a keresztény hitvilág összes kegyelmi forrása. Ezzel elismerjük azt, hogy fontos a Szent fogalma, amit helyre kell állítani logikailag, lélektanilag és a gondolkodás történetében. Nemcsak személyes összefüggésben, hanem közösségi, társadalmi szinten is jelentős fogalomról van itt szó.

2. Elismerjük azt, hogy az ember megváltásra szorul és mindez kizárólag Jézus Krisztus kereszthalála révén történik, éppen ezért kiemelt módon kezeljük a Bibliát, mint szent könyvet.

3. A Bibliában levő szövegek többlet-értékűek összehasonlítva más könyvekkel. Ez a többlet az életet jelenti és minden olyan cse-

lekvési stratégiát, ami a túlélés lehetőségét magába zárja, illetve újabb perspektívákat kínál a szeretet gyakorlatára. Ennélfogva ezt a könyvet az ember mentálhigiénés kézikönyvének is tekinthetjük, mert benne rejtélyes módon találkozik az értelem-érzelem-akarat egysége.

4. Jézus Krisztustól nem lehet eltekinteni, de el kell mondani, hogy mit gondolunk róla: *állandóság, egyszerűség jellemzi őt, ugyanakkor emberi méltóságunk alapjaként tekintünk rá, a bibliai szövegek alapján élénk táruló gyógyító, aki folyamatosan jelen van, hogy az ember rendelkezésére álljon.*

5. A keresztény szimbólumok és értékek bennfoglaltan ott vannak az emberi kultúra mélyrétegeiben, *ezért onnan kell felemelnünk és újraértelmeznünk mindent, ami az élet, a túlélés építőköve lehet, mert alapvetően a krisztusi kultúra az élet maga.*

6. Elfogadjuk, hogy léteznie kell Krisztus Misztikus Testének mint látható, szervezett egységnek, amely állandó *megújulásra szorul* és intézményi megnyilvánulásában mindennek tükröződnie kell.

7. A megújulás elsősorban azt jelenti, hogy a racionalitás összes lehetséges eszköztárával kiállunk azért, amiért a perszonalfilozófia francia képviselői kimondták, hogy az ember lehetséges. Ez a bizalom.

8. Kijelentjük azt, hogy emberi méltóságunk alapja kizárólag Krisztus személyéhez köthető, amelynek racionális belátása a maga teljességében nem lehetséges, pusztán részleteiben ismerhető fel. *Utólagos rekonstrukciókra vagyunk alkalmasak és ennek nyomán képesek lehetünk arra, hogy különféle szimmetriákat és harmóniákat hozzunk létre, amelyek akár elővételezhetnek cselekvési mintákat, ezért a tanulás kiváló eszközei.*

„Bizalom abban, hogy az ember lehetséges”
— perszonalfilozófia a párbeszéd kultúrájában

Amikor a francia filozófust, Jean Lacroix-t megkérdezték az 1970-es években, hogy mi a perszonalizmus, akkor csupán ennyit mondott: „bizalom abban, hogy az ember lehetséges”.

Kísérletet kell tennünk arra, hogy gondolkodásunkkal építő mozgást indítsunk el sajátos anyanyelvi környezetünkben, vagy akár egy újonnan választott hazában, bárhol a világon, ahol emberek élnek és van társadalom. Bárhol is lennénk, ugyanaz a kulturális kód érvényes: *tovább kell mennünk, fel kell emelnünk a kezünket és arcunkat az ég felé.* Vissza kell térnünk a bencések indikációjához, el kell mondanunk az utánunk jövő generációnak azt, hogy miért fontos az ima és a munka. Úgy kell elmondanunk ezt a történetet, hogy a szkeptikusok vagy a hitetlenek is inspirációt nyerjenek. Fontos megalkotnunk a *logikai keretét* ennek a kulturális kódznak, amely perszonalfilozófiaként elsősorban módszertan és nem irányzat. Ha irányzatként kezelnénk, akkor különféle zsákutcák torkolatában érezhetnénk magunkat; ilyen lenne a panteizmuson alapuló pragmatista és agresszív önmegváltás, amely terjedőben van és féligazságokkal működik. Mivel a világmindenséget és benne a kultúrát valamiféle lénynek tekinti, ezen filozófia szerint imádkozni kellene a természethez. Ez bálványimádásnak minősül a keresztények számára, ami semmiképpen sem fogadható

Kicsoda számunkra
Krisztus?

el, még akkor sem, ha motivációs háttérben tudatlanság áll. Az emberi méltóság egyértelmű védelmében, a keresztény kultúra újraértelmezésének folyamatában az emberi racionalitásról a következőt mondhatjuk: az ész nem istennő, pusztán az emberi problémamegoldás természetes eszköze és mellette legalább annyira fontos az érzelem és az akarat. Mindhárom között összhangnak kell lennie.

Kicsoda számunkra Krisztus? Élő parafenomén, aki meghalt, aztán feltámadt és most zavarba ejti a kereső és gondolkodó lényeket? Ezt a kérdést tisztáznunk kell, mert ha eltekintünk tőle, akkor az végzetes csapda lenne, olyan ezoterikus zsákutca, ahonnan megcsonkítva kerülhetünk ki. Ugyanez a kérdés valójában minden emberre vonatkoztatható. Kicsoda számunkra a másik ember? Mi kik vagyunk saját magunk számára? Nem tudjuk kimerítően meghatározni egyik ember *jelenlétét* sem. Amikor itt van valaki fizikailag, de lelkileg és szellemileg már régen távol jár, ilyenkor hol van ő a mi számunkra? Mit mondhatunk, amikor az anyafölddel egyenlővé válik valaki, alkotásaiban mégis tovább él, inspirál, leírt gondolataival vigasztal és a létezés irányába mutat?! Jézus Krisztus, mint második isteni személy, életművével teljessé tette ezt a történetet, sőt olyan prototípussá lett, amely vallásos hit nélkül is követhető, ezért van értelme az anonim kereszténységnek. Ez a kulturális örökség, hogy valaki meghalt értünk, aztán feltámadt és itt van közöttünk. Olyan erő ez, amely szeretetként adomány, állandó létforrás és bizalom. Hol és hogyan találkozhatunk Jézus Krisztussal, mi a biztosíték erre? Kapcsolatban kell lennünk emberekkel és ezután bele kell helyezkednünk a másik lelkiállapotába, ezt nevezik empátiának. A másik ember kiszolgáltatottsága juttat el minket egyfajta együttérzésre, így döbbenünk rá a méltóságra, arra a kincsre, ami ott legbelül, a szívünk mélyén van és a másik emberben is ugyanaz tükröződik. Legelőször ezzel a *tükörképpel találkozunk*, ami első látásra furának tűnhet, és azt gondolnánk, hogy hamis kép, de nem. Ugyanez a játék vonatkozik a másik emberre, számára én is az ő tükörképe vagyok. Azért kellene dolgoznunk, hogy tökéletes példaképekké váljunk a másik ember számára. És itt, ebben a motívumban — a kiszolgáltatottság magányában — „találkozhatunk” Jézus Krisztussal. Azért indokolt az idézőjel, mert ugyan lehetséges ez az élmény, mint tapasztalat a kommunikációs térben, két ember találkozásában, ugyanakkor értelmünkben is felidézhetjük Jézus Krisztust. Az emberi méltóságról szóló gondolkodásunkban ugyanaz a hatás, még akkor is, ha életünkben nem hallottunk Jézus Krisztusról. Fokozatos következtetéssel és belátással eljuthat hozzá bárki, de történhet ez hirtelen megvilágosodás révén is. Arra kell gondolnunk, hogy van valamilyen kulturális kód, amely az embert vezeti és háttérélményekkel gazdagítja életét. Mindehhez feltételeznünk kell még két dolgot: *állandóság és egyszerűség*. Mindkettő perszonalizálódik Jézus Krisztusban, és ezért sokkal színesebb és sokkal szebb, sokkal reménytelibb a keresztény kultúra megélése a Biblia szövegein keresztül.

A Biblia az egységesítő kulturális elem, amelyből felkészíthető az új generáció a Szent befogadására, aki nem más, mint Jézus Krisztus. Ez a folyamat az emberi méltóság szűrőjén keresztül válik tapasztalattá. Jézus Krisztusról annyiban van tapasztalatunk, amennyiben emberi méltóságunkban azonosulni tudunk a másik ember kiszolgáltatottságával és mindkettőnk létsorsát el tudjuk helyezni a Biblia háttérlényegi szövetébe. Az érthetőség megköveteli tőlünk azt, hogy világossá tegyünk logikailag az állandóság és az egyszerűség fogalmát. Ezekből adódik az egyértelműség és az azonosság. Az állandóság jelenti az időfelettséget vagy az időtlenséget. Számunkra Jézus Krisztus mindenképpen időben van, ráadásul a mi kapcsolati időnkben, de sajátoságos valóját tekintve állandó, mert Ő mindig ugyanaz. *Ez a lehető legnagyyszerűbb hír, hogy van Valaki ebben a nagy mindenségben, aki mindig ugyanaz. Ez adja a kultúránk gyökerét.*

Végtére is gondolkodásunkat kell helyretenni, s ebben az állandóság és az egyszerűség kettőssége nagy segítségünkre van. A racionalitás önmagában, mint kritikai attitűd, folyamatos csapdákat állít elénk, amelyek ideológiai jellegűek, végül az önmegváltás illúzióját villantják fel, méltóságunkat is megtépázva. Ha gondolkodásunk elsősorban a problémamegoldásra fókuszálna, akkor ráébrednénk arra, hogy meztelenek maradtunk, megfosztottak bennünket alapvető kelleinktől, ezért pusztán csak utólag érezhetjük hiányérzetként, míg szükségletként gondolhatunk a létezés állandóságára. Ebben is benne rejlik a szökellő bibliai vízforrás, amely életet ad és ez lenne a keresztény hit mint lehetőség a kultúrában. Azt mondhatjuk, hogy a kultúra volt elsőként, majd jött a *belátás*, amire a bencések megsejtették, hogy előbb imádkozni kell érte, s majd dolgozni, művelni.

A mi filozófiánk ezért módszertanként — bizalomként abban, hogy az ember lehetséges — egyértelműen kötődik ahhoz az emberképhez és Isten–ember kapcsolathoz, ami a Bibliából származik. Tehát ez a módszertan alkalmazott filozófia, újra kell értelmeznünk hozzá az embert és a belátás képességét. Mi is ez valójában? A logikának olyan foglalatja, amely vitára, párbeszédre alkalmassá tehet bennünket. El kell jutnunk alapfogalmakig, alapdefiníciókig, amelyek utat jeleznek, olyan kultúrösvényt, amelyen továbbléphetünk. Ez egyben erkölcsi egyértelműséget is kölcsönöz közösségi létünknek, nevéen nevezve a bűnt és kiemelve azt, ami erény és példaképiségre alkalmas. Ezáltal kezdődhet valamiféle párbeszéd a másképpen gondolkodókkal. Ha már úton vagyunk a keresésben, akkor ez lehet a bizalom alapja, hogy megtaláljuk azt a kapaszkodót, amely végtére is hazavisz bennünket. Így válik kerek egészé a kultúráról szóló gondolatunk. Mert az életünk olyan kultúrkörbe van zárva, ahol az ember mint *homo religiosus* érthető ugyan, de egy-két perces magyarázat után. Nem jutottunk tovább Platón világról alkotott képénél és az Ideák világánál, de a toporgásban úgy tűnik, hogy ma már sok mindent elfeledtünk. Ezért van nélkülözhetetlenül szükségünk imára és munkára, azaz tanulásra és emlékezésre. Ebben a kultúrkörben a Biblia a lehető legbiztosabb

tankönyv, mert szövege, történetei olyanok, hogy egyértelműen felismerhetjük benne önmagunkat. Van itt valami, ami általános és a létre vonatkozik, a konkrét történettől szinte független lényegszerűség. Ezt a lényegszerűséget érzi át, tapasztalja meg az ember, amikor a Bibliát olvassa. Élő szó, amely mozgató és alkotóvá formál, mert súrírt formában van meg benne a létezés felbuggyanása, az, amit a francia pszichológusok „jaillissement”-nak neveznek. Alapvetően a kultúránkban ez a dolog egyértelműen tetten érhető, nem véletlenül jutottak el hittudósok az anonim kereszténység tételezésére. Bármilyen alkotásban, gondolatban ott van valami ebből az örök létből. *Ez az, ami megteremti a szentek közösségét, és ezért lehetünk nyugodtak a jövő tekintetében és az intézmények megtisztulásának lehetőségében.*

Az önzés zárójelbe tétele

A világgazdaságban rejlő problémák egyelőre nem teljesen egyértelműek. Válságban van a család fogalma, ehhez köthető a demográfiai helyzet, nincs utánpótlás. Az oktatási rendszer is bajban van, a munkahelyek is apadó tendenciát mutatnak. Az elvilágiasodás után a jóléti társadalom fogalma is köddé vált. Ha a nyugdíjrendszerre gondolunk, akkor ennek egy évtizede van még hátra a jelenlegi formájában. Folyamatos az elszegényedés Európában, ezért válunk kiszolgáltatottakká. Meg kell barátkoznunk saját etnikai problémáinkkal itt a Kárpát-medencében. Ebben kell lehetőségeket látnunk, ami elég nehéz feladat, mégis léteznek olyan minták, amelyek átörökíthetők és tanulhatók, talán taníthatók, amennyiben emberi gondolkodásunk *zárójelbe teszi az önzés fogalmát*. Ez a kimondott vagy ki nem mondott önzés tette tönkretesz annak az egységnek a gondolatát, amire oly nagy szükségünk lenne. 56 évvel ezelőtt emberek adták az életüket a hazáért, a szabadságért, olyan elvont fogalmakért, amelyek akkoriban hihetetlen motivációs erőt jelentettek. Most pedig konkrét családi helyzetekben tapasztalunk olyan szétesést, hogy közvetlen hozzátartozók nem hajlandók egymással beszélgetni. Így nem lehet jövőt építeni. Ezek mind olyan kudarc-faktorok, amelyek visszafogják az alkotás energiáit. Ezért elsőként tudatosítanunk kell saját kudarc-élményeink gyökerét, majd igyekezzünk társakra lenni, akikkel közös gondolkodás keretében, egymást inspirálva, kreatívan nekilátunk problémáink megoldásának.

Kisebbség és egyetemesség

Láthatjuk, hogy kisebbség-szociológiai fogalmak mentén beszélhetünk a jövő lehetőségéről, ami első olvasatra azt a benyomást kelti, mintha valamiféle gyengeség vagy zsugorodás jellemezné tenni akarásunkat. Valójában az a helyzet, hogy a keresztény kultúrának csak így van jövője, kisebbség-szociológiai paraméterek alapján, ugyanakkor egyetemes értéket képviselve. (Hiába omladoznak a templomok szerte Európában, a szeretet parancsa minden vallásban és azon túl is érvényes egyetemesség.)

Mintákat kell elképzelniünk, kidolgoznunk, majd segíteniünk létrejöttüket, amelyek másolhatók, kipróbálhatók, szaporíthatók. Mindezt megtehetjük mindaddig, ameddig gondolkodásunkban az ember lehetséges, a hívő ember szavának befejező gondolataként azzal kiegészítve, hogy kultúrateremtőként, bizalommal legyünk a jövő iránt.